
ASPECTE PRIVIND ÎNCADRAREA COPILOR DE NOBILI DIN BASARABIA ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT IMPERIAL RUS

Cristina Gherasim

Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, în 1812, a condus la anumite schimbări în viața economică, socială, politică și culturală a provinciei. Prin politica imperială promovată în teritoriul nou-anexat, țarismul tindea să centralizeze și să uniformizeze sistemul administrativ. Scopul de bază al politicii de uniformizare în domeniul cultural îl constituia rusificarea forțată a populației autohtone, menită să înlăture și să lichideze particularitățile naționale, să intensifice procesul de asimilare a băștinașilor. Unul din mijloacele de realizare a acestei politici îl constituia sistemul de învățământ.

Studierea diverselor probleme legate de evoluția sistemului de învățământ din Basarabia, în secolul al XIX-lea, rămâne actuală, întrucât acest fenomen deschide perspectiva cunoașterii mai aprofundate a politicii de rusificare și de deznaționalizare a românilor basarabeni prin intermediul învățământului. Un rol aparte în acest sens țarismul i-l atribuie încadrării nobilimii basarabene în sistemul de învățământ.

Procesul de studiere a problemelor referitoare la sistemul de învățământ din Basarabia, în secolul al XIX-lea, este tratată tangențial sub aspect general în lucrările Z. Arbore, I. Nistor, Al. Boldur, Șt. Ciobanu, N. Ciachir, Al. Crupenschi etc. Subiectul legat de evoluția învățământului din Basarabia a fost examinat și în istoriografia rusă. De exemplu, Axentie Stadnițki, în lucrarea sa dedicată mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni relatează despre eforturile acestuia la deschiderea primei școli teologice țariste în Basarabia; Iosif Parhomovici, profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, face o trecere în revistă a activității principalelor școli din Basarabia (Chicaroș 2008, 273-274).

Dintre reprezentanții istoriografiei sovietice putem nominaliza lucrările cercetătorilor T.A. Crăciun, O.G. Andrus, F. Cibotaru, studiate și analizate deja de tânăra cercetătoare Tatiana Chicaroș, a căror stil de expunere a materialului factologic avea o pronunțată tentă politică și conținând

multe contradicții și concesi făcute conjuncturii politice (Chicaroș 2008, 274). Or, altfel spus, istoriografia rusă și sovietică încerca să demonstreze faptul că pe teritoriul dintre Prut și Nistru nu au existat instituții de învățământ, acestea dezvoltându-se în timpul administrației imperiale, prin contribuția acesteia. Actualmente, unele aspecte ale sistemului de învățământul din Basarabia sunt examinate în diferite studii și articole semnate de către Valentin Tomuleț (Tomuleț 2014) și Tatiana Chicaroș (Chicaroș 2008), în care sunt abordate probleme ce se referă la fondarea și dezvoltarea pe teritoriul Basarabiei a diferitor instituții de învățământ, la analizarea programele de studii, componența etnică și dinamică numerică a elevilor din aceste instituții de învățământ etc. Unele aspecte privind evoluția sistemului de învățământ în Basarabia sunt abordate de istoricul Dinu Poștarencu (Poștarencu 2012). Acesta se referă la problema existenței școlilor și a învățământului în Moldova (respectiv și în teritoriul dintre Prut și Nistru) până la 1812 și prezintă date despre dezvoltarea școlilor românești în Basarabia după anexare, despre practicarea învățământului particular și familial, în special în mediul clericilor basarabeni.

La elaborarea studiului dat drept bază izvoristică, ne-au servit documente inedite de arhivă, depozitate în fondurile ANRM cu referire la nobilimea din Basarabia (Fondul 88, Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia), și în care sunt păstrate informații prețioase referitoare la familiile de nobili, funcțiile ocupate de aceștia, precum și încadrarea copiilor de nobili la studii în diferite instituții de învățământ existente în provincie sau în alte orașe ale imperiului.

Boierii, reprezentând elita societății, desigur că tindeau să-și educe copiii în cele mai prestigioase instituții de învățământ, pentru ca, ulterior, aceștia să se poată încadra ușor în sistemul administrativ, judiciar, militar al Imperiului.

Până în 1812, în teritoriul dintre Prut și Nistru era răspândit îndeosebi învățământul casnic. Drept dovadă ne servesc și descrierile realizate de diferiți călători străini și de unii reprezentanți ai administrației imperiale cu referire la studiile, nivelul de educație ale copiilor nobililor din Moldova și Basarabia. Spre exemplu, în scrisorile lui Dimitrie Bantâș-Kamenski¹ (care, fiind trimis în Serbia, a trecut prin Moldova în anul 1808) (Bezviconi 1947, 165), sunt relatate fapte despre nivelul educației elitei nobiliare moldovenești, inclusiv cele ce urmează „boierii... mai toți vorbesc franțuzește și puțini știu rusește. Aici am văzut profesori de franceză, care la ei în Franța probabil erau grăjdari – și totuși nu se rușinează să încaseze mii de lei! Boierii de aici sunt extraordinar de mândri” (Bezviconi 1947, 172). Aceleași mențiuni le întâlnim și la călătorul Rochechouart², care, călătorind de la Odessa la Iași, realizează o descriere a boierilor moldoveni. Acesta, ajungând la Iași, constată că „societatea ieșeană, ca și aceea a Bucureștilor, erau formată din oameni foarte distinși prin educația și manierele lor europene, cei mai mulți vorbeau franceza cu o mare perfecțiune și cu expresiuni alese...” (Bezviconi 1947, 162).

Aceste date sunt confirmate și în informațiile scriitorului miliar Mihailovski-Danilevski, autor al unui studiu asupra războiului ruso-turc din anii 1806-1812. El a vizitat Țările Române în 1829 și descrie astfel nivelul de studii al nobilimii: „... au apărut fiii gazdelor mele, tineri cultivați, a căror educație era superioară nobililor noștri din Rusia, care trăiesc, în diferite gubernii, cu toate că și moldovenii mei își au reședința obișnuită pe moșiile lor. Vorbeau foarte bine franțuzește, nemțește și judecau lucrurile atât de sănătos, încât conversația lor mi-a făcut multă plăcere. Boierii moldoveni nu fac de loc instrucție militară...” (Bezviconi 1947, 265-266).

L.S. Berg, referindu-se la anii '20 ai sec. al XIX-lea, menționează că boierii bătrâni vorbeau în limba moldovenească, unii – în cea greacă, cei mai tineri cunoșteau limba franceză și germană (Берг 1918, 101).

Faptul că nobilimea din Basarabia era erudită și cunoștea limba franceză relatează și călătorul francez

M. Bugnion, care în anul 1846 vizitează teritoriul dintre Prut și Nistru. Descriind trecutul și prezentul Basarabiei, acesta menționa că una din limbile vorbite în Basarabia este și cea franceză. În Basarabia, se sublinia, că această limbă universală nu este vorbită de toată populația, dar în fiecare familie de nobili sunt reprezentanți care studiază și cunosc limba franceză. Această tendință autorul o explică prin faptul că limba franceză este una la modă și pentru că cele mai bune opere literare sunt scrise în franceză (Bugnion, 1846, 60).

Sinteza relatărilor contemporanilor ne permite să constatăm deosebita educație pe care o dețineau, în special, fiii boierilor. Majoritatea copiilor de boieri își făceau studiile peste hotarele țării, cunoșteau limbi străine (franceza, greacă, germană etc.).

Cele relatate ne permit să constatăm că, până la anexare, pe teritoriul viitoarei gubernii a Imperiului Rus, în Principatele Române era răspândit învățământul particular și cel casnic, precum și studiile peste hotarele țării, în special în statele din Occident. Drept argument, ne poate servi și opinia viceguvernatorului Basarabiei Vighel care în memoriile sale afirmă că aproape toți boierii din Basarabia vorbeau franțuzește, iar unii nemțește, dar nimeni din ei nu știa și nici nu dorea să învețe rusește și nu avea nici o dorință să vadă Petersburgul sau Moscova. Ei nu ascundeau părerea că nordul Rusiei este o țară sălbatică, însă mulți plecau la Viena (Boldur 1992, 452). Iar Nadejdin reproșează boierilor români din Basarabia slăbiciunea lor pentru educația vieneză și nu pentru cea rusească. Boierii moldoveni din Basarabia își trimiteau copiii la studii în Viena și nu la Odessa, Moscova sau Petersburg.

După 1812, sistemul de învățământ românesc din Basarabia a fost treptat marginalizat și substituit cu cel rusesc. Administrația rusească avea nevoie de funcționari, clerici, alți cetățeni cunoscători de limbă rusă, devotați puterii țariste (Moraru 1995, 31). Din acest considerent, țarismul a promovat o politică de încadrare a elitei nobiliare din Basarabia în sistemul de învățământ rusesc. În 1816 a fost deschis Pensionul pentru nobili, care avea drept scop să pregătească „pentru regiune oameni capabili și folositori, funcționari cunoscători ai limbilor rusească și românească” (Moraru 1995, 31). Fiind prima școală laică sub regimul rusesc, Pensionul pentru nobili pregătea cadre care să servească cu credință administrația rusă. Numă-

¹ Dimitrie Bantâș-Kamenski (1788-1850) – istoric, guvernator la Tobolsk și Vilna.

² Rochechouart (1806-1807) – acesta participă, alături de cele Armand-Emmanuel de Richelieu, guvernatorul Odesei, la războiul ruso-turc din 1806-1812. Ultimul fiind invitat la Iași, fac împreună o călătorie de la Odesa la Iași.

rul moldovenilor care studiau aici era foarte mic. În aceasta instituție se admiteau, de fapt, numai odraslele nobilimii ruse sau ale nobilimii băștinășe care acceptaseră sistemul colonial rus (Moraru 1995, 32). Pensionul pentru nobili era format din patru clase. Aici erau admiși copii de la 8-12 ani. Durata studiilor era de doi ani. Principalele obiecte incluse în programa de studii al pensionului erau: religia, limbile rusă, română, greacă, latină, franceză și germană, filologia, poezia rusă, geografia universală, geografia Rusiei, matematica, filosofia, dreptul, desenul, muzica și cântul pe note. În anul 1831, în virtutea unor circumstanțe nefavorabile, această instituție de învățământ a fost închisă.

La Chișinău, lângă biserica Sf. Arhanghel Mihail, între anii 1800-1819 a funcționat o școală grecească, în care își făceau studiile copii de boieri și de negustori din Chișinău și unde în calitate de profesor era angajat un oarecare Constantin Grecu. Nu este exclus faptul că asemenea școli erau și în alte orașe ale Basarabiei, elocventă în acest sens a fost existența școlii unui „filosof grec” din Movilăul de peste Nistru, unde învățau fiii boierilor din județul Soroca (Ciobanu 1992, 30).

În lipsa instituțiilor de învățământ locale o parte din nobilimea basarabeiană continua să-și instruiască copiii la domiciliu sau la pensioanele particulare, care funcționau în Basarabia, fapt ce oferea posibilitate promovării în continuare a ideilor naționale în detrimentul politicii imperiale ruse. Situația respectivă a fost cercetată de către Direcția școlilor din Basarabia. Rezultatele acestei cercetări au fost aduse la cunoștință Guvernatorului Civil al Basarabiei, la 16 octombrie 1828, iar la 17 octombrie a aceluiași an – mareșalului regional al nobilimii I. Bașotă. Raportul cercetării prevedea că învățământul realizat în pensioanele particulare din Chișinău, precum și cel practicat în particular se desfășoară ilegal, pentru că acestea funcționează fără acordul autorităților administrative responsabile de procesul de învățământ din Basarabia. Conducătorii pensioanelor, precum și profesorii care activau în aceste instituții sau care profesau învățământul în mod particular (învățămintul casnic) nu dețineau autorizația eliberată de administrația țaristă care le-ar fi permis desfășurarea procesului instructiv-educativ. Analiza documentului respectiv ne permite să constatăm că tinerii care studiau atât la pensioane cât și în particular nu erau formați în conformitate

cu programele stabilite de Statutul de funcționare a instituțiilor de învățământ din Imperiul Rus. Acest fapt a fost stabilit în baza unei examinării realizate de organele competente³. În baza acestei informații, Guvernatorul Civil al Basarabia urma să emită un ordin prin care se stabilea că toate pensioanele din regiunea Basarabia, atât cele pentru băieți, cât și cele pentru fete, trebuiau să fie închise în conformitate cu art. 141-158 al Statului de funcționare a instituțiilor de învățământ. Totodată, prezentul ordin urma să oblige proprietarii pensioanelor, contra semnătură, precum și profesorii din instituțiile respective, că nu vor mai practica și nu vor mai învăța pe nimeni, fără a deține permisiunea administrației imperiale, în caz contrar urmau să fie pedepsiți conform legislației în vigoare. Pornind de la aceste informații, mareșalul regional al nobilimii avea misiunea de a anunța nobilii din Basarabia că dascălii care nu posedă autorizație de la administrația imperială să nu fie acceptați în postură de profesori pentru copiii lor. În cazul în care în familia de nobili existau deja astfel de dascăli urma ca aceștia să fie trimiși urgent la Direcției școlilor din Basarabia pentru a obține autorizația ce le-ar permite să profeseze în continuare⁴. Analiza conținutului acestui document ne permite să constatăm că administrația imperială dorea să țină sub un control riguros educația copiilor de nobili din Basarabia. Prin aceste metode țarismul dorea să obțină în persoana tinerei nobilimi basarabene o generație de nobili cu o nouă mentalitate imperială. Or, învățământul particular, necontrolat de instituțiile imperiale, putea cultiva și promova valorile românești.

Deci, anume învățământul particular și familial a contribuit, în cea mai mare măsură, la existența în Basarabia a cunoscătorilor de carte românească, deși aceștia reprezentau un număr neînsemnat în raport cu întreaga populație românească din regiune.

Despre clericii moldoveni din acele timpuri și despre călugări nu se poate vorbi ca despre niște agramați; ei toți știau a citi, a scrie și a cânta moldovenește, altfel n-ar fi fost admiși la funcțiile lor. O dovadă sigură despre acest lucru sunt condicile bisericesti, toate scrise moldovenește în Basarabia până la 1872, cu toate că este sigur, chiar după

³ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 352, f. 2.

⁴ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 352, f. 2 verso, 3.

istoricii ruși, că în Basarabia nu a fost deschisă de ruși nici o școală specială moldovenească.

Nobili basarabeni, conștientizând necesitatea studiilor pentru copiii lor, optau să fie deschise cu orice preț pe teritoriul dintre Prut și Nistru diferite instituții de învățământ. În acest sens, au obținut permisiunea din partea administrației imperiale ca în 1833 să fie deschis la Chișinău gimnaziul regional, iar 1835 – un pension pentru nobili, subvenționat cu 30 de burse pentru copiii de nobili și de funcționari. Documentele de arhivă păstrează informații despre suma de bani alocată pentru construcția edificiilor pensionului, a unei stații electrice și a unei stații de încălzire cu aburi: s-au cheltuit în total 314117 ruble, din această sumă nobilimea a oferit 14117 ruble (Samoilenco 2012, 259).

În această perioadă, în Basarabia funcționau și pensioane particulare, printre care Pensionul pentru Domnișoare Nobile și Pensionul Maie. În aceste instituții au primit educație ficele nobililor din Basarabia: de exemplu, în 1833, la Pensionul Maie învățau Ecaterina Alexandri, Maria Buzni, Elena și Pulheria Donici ș.a. (Samoilenco 2012, 259).

Un timp îndelungat, nobilii din Basarabia, mai cu seamă cei mai bogați, își trimiteau copiii să învețe carte peste hotare, la Viena, în Elveția și în Germania. Chiar și generația mai tânără urmase această tradiție: Al. Casso învățase la Bonn, iar P. Dicescu – la Heidelberg.

Nobilimea basarabească a susținut deschiderea în Basarabia a instituțiilor de învățământ. De exemplu, la 27 octombrie 1842 a fost adresată o scrisoare către Guvernatorul General al Novorosiei și Basarabiei, prin care se argumentează necesitatea achiziționării lotului de pământ pentru construcția clădirii gimnaziului. Conform acesteia se aducea la cunoștința informația că la momentul actual sediul gimnaziului se află în casa unui negustor; și deși este una din cele mai spațioase case din Chișinău, totuși, ea a fost construită pentru alte scopuri decât cele de fi o instituție de învățământ. Însă, anual, pentru arenda acestui spațiu locativ se acorda o sumă impunătoare din bugetul regional al Basarabiei. Din aceste considerente era mult mai eficient de a obține un teren și de a construi o clădire destinată sediului gimnaziului. În scrisoarea trimisă era specificată și modalitățile de soluționare a problemei. Nobilimea basa-

rabească a identificat terenul pe care urma să fie construită clădirea gimnaziului. Acesta era amplasat vis-a-vis de clădirea poliției și intra în proprietatea mănăstirilor din Orașul Sfânt. În acest scop nobilimea basarabească s-a adresat cu o cerere de cumpărare patriarhului Ierusalimului, dar a primit răspuns negativ. Totodată, în răspuns se specifica faptul că terenul ales pentru construcția gimnaziului, fiind pământul Domnului, nu poate fi vândut, dar poate fi schimbat pe o altă locuință din oraș. Reprezentanții mănăstirii au ales casa-pentru care ar fi putut schimba terenul, aceasta aparținând arhitectului orășenesc G. Zauschevici. Ultimul a evaluat casa sa la un preț de 2000 ruble. Nobilimea conștientiza faptul că cedarea de către patriarh a unui cartier din centrul orașului pentru o casă de la periferia Chișinăului este o acțiune de binefacere, de aceea nu trebuia de pierdut această ocazie. Pentru a acumula suma de 2000 ruble, s-a propus ca nobilii din Basarabia să jertfească surse financiare pentru obținerea acestui teren⁵. Pentru procurarea lotului de pământ pe parcursul anului 1843, nobilii din circumscripția Orhei-Chișinău au donat 385 rub. 28 cop.; Iași-Soroca – 170 ruble; Hotin – 40 ruble 85 cop.; Cahul 4 ruble și 60 cop⁶. De exemplu, din circumscripția Soroca-Iași au donat următorii nobili: Egor Cartargi, mareșalul județean la nobilimii – 50 ruble, Ion Sturdza – 25 ruble, stolnicul N. Katardev – 50 ruble, proprietarul N. Leonard și proprietarul E. Casso – câte 25 ruble⁷.

Putem identifica și alte situații când nobilimea din Basarabia a susținut diferite instituții de învățământ:

În 1834 moșierul Carastati a donat 2 633 cărți bibliotecii gimnaziului din Chișinău⁸.

1. În 1856 mareșalul regional al Nobilimii I. Balș a donat, pentru cabinetul de fizică și pentru procurarea instrumentelor necesare – 400 rub. argint.
2. În 1857 nobilii din Basarabia au jertfit 1000 ruble pentru amenajarea cabinetului de fizică.

⁵ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1070, f. 2, 2 verso, 3, 3 verso, 4, 4 verso, 5.

⁶ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1070, f. 13, 16, 26, 38.

⁷ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1070, f. 49.

⁸ În anul 1835, Biblioteca Gimnaziului din Chișinău deținea 1011 titluri de carte (3075 volume), inclusiv: 1536 în limba greacă, 333 în latină, 640 în franceză, 286 în germană, 3 în engleză, 8 în italiană, 1 în ungară, 20 în română, 248 în rusă, 12 atlase și hărți geografice. A se vedea detaliat: Записки, 1867, 18.

3. În 1861 mareșalul regional al nobilimii, cneazul Cantacuzino, a donat 2000 ruble pentru continuarea studiilor universitare a doi absolvenți ai gimnaziului;
4. Oaspetele de onoare al gimnaziului Eg.M. Krupenski a donat 1000 ruble pentru susținerea elevilor săraci și îmbogățirea fondului de carte al bibliotecii (Записки 1867, 30-31).

Un exemplu de susținere a procesului de învățământ din Basarabia este Nicolae Ștefan Casso⁹, care, fiind mareșal ținutal al nobilimii, a susținut înființarea școlilor primare moldovenești din județul Bălți. Elevii – absolvenți ai școlilor înființate de acesta au fost susținuți pentru a-și continua studiile la liceul din Iași, apoi la Universitatea din Paris (Pelivan 1992, 263).

Analiza documentelor de arhivă ne permite să constatăm că o parte din copiii nobililor s-au încadrat activ la studii atât în instituțiile de învățământ de pe teritoriul Basarabiei, cât și în alte orașe ale Imperiului Rus. Acest fapt poate fi confirmat prin multitudinea de programe și propuneri de la diferite instituții superioare din Odessa, Sankt Petersburg etc., care erau trimise la Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia pentru a fi aduse la cunoștință nobilimii basarabene. Aceste programe includ cerințele pentru admitere, actele necesare pentru a fi înmatriculat, programele de studiu etc.

Un mijloc de încadrare a copiilor de nobili la studii în instituțiile de învățământ imperial a fost adoptarea legii din 25 mai 1899. Conform acestei legi fiecare Adunare a Deputaților Nobilimii din guberniile Imperiului Rus trebuia să acorde burse pentru copiii de nobili. În baza punctului 1, articol 2 al legii, din 25 mai 1899, nobilii urmau să contribuie la educarea copiilor lor, în acest sens achitând burse din fondurile financiare ale Adunării. Aplicarea în practică a acestei legi a fost problematică, cauza fiind neînțelegerea dintre nobili și

conducerea din instituțiile superioare tehnice. Esența problemei consta în faptul că nobilii susțineau ideea că viitorii studenți, beneficiari de burse, nu trebuiau să susțină examenele de admitere și să participe la concursul de admitere desfășurat de instituțiile superioare. Administrația instituțiilor de învățământ avea o altă părere, susținând ideea că bursa acordată de Adunările Nobiliare putea fi valabilă numai în situația când candidatul susținea examenele de intrare în rând cu toți abiturienții și era înmatriculat. Problema în cauză a fost discutată și de Consiliul de Stat care a decis că deținătorii bursei nobiliare nu trebuie să susțină examenele de admitere. În situația când erau mai mulți pretendenți – deținători de burse, urma să se realizeze concursul doar între acești candidați și nu între toți doritorii de a intra la studii la instituția superioară. Pornind de la aceste prevederi, Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia trebuia să prezinte extras din procesul-verbal al ședinței, cu indicarea numărului de burse acordat copiilor de nobili și specificarea concretă a instituțiilor de învățământ superior¹⁰.

La 12 ianuarie 1905, Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia s-a întrunit într-o ședință, prezidată de mareșalul regional al nobilimii T.I. Semigradov, pentru a discuta problema în cauză. La ședință au fost puse în discuție numărul și mărimea bursei care urmau să fie acordate din fondurile adunării pentru copii de nobili. Prima problema abordată a fost mărimea bursei acordate. La început s-a propus bursa să fie în mărime de 200 ruble. Dar baronul A.T. Stuart a considerat necesar că bursa în valoare de 200 ruble este prea mică și a propus ca aceasta să fie majorată până la 300 ruble. Propunerea a fost susținută și acceptată de toți membrii Adunării Deputaților Nobilimii. În unanimitate a fost susținută și propunea nobilului M.V. Lazo ca bursele să fie acordate doar reprezentanților nobililor de viță din gubernia Basarabia, incluși în Cartea Genealogică a Neamurilor Nobile din Basarabia. P.P. Kuzminschi a propus ca bursele acordate de adunare să fie numite în cinstea celor mai renumiți eroi, participanți la război, dar în special celor care au participat la bătălia de la Port-Artur din timpul războiului ruso-japonez din 1904-1905. Propunerea a fost criticată, încât M.V. Lazo a menționat că eroi sunt foarte mulți a căror merite trebuie să fie memorate pentru totdeauna, dar pentru aceasta

⁹ **Nicolae Ștefan Casso**, născut 10 mai 1839, în satul Ciutulești, jud. Soroca. Studiile le-a făcut la Liceul Richelieu din Odesa, secția juridică, apoi a continuat studiile la Facultatea de Medicină din Paris, pe care însă n-a finisat-o. El a avut o atitudine deosebită față de ideea românismului și promovarea acesteia printre masele populare din Basarabia. Fiind ales mareșal al nobilimii în județul Bălți, el s-a străduit să mărească numărul școlilor în județ și a construit spitale model la Bălți și Flămânzeni. Pentru construcția spitalului din Bălți, N. Casso nu avea încredere în inginerii și arhitecții ruși și fiind un admirator al Occidentului civilizată, a comandat planurile unui arhitect german, și anume Niess din Dresda. A se vedea detaliat: Pelivan 1992, 263.

¹⁰ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 2-3 verso.

nu ajung surse financiare; din acest considerent a menționat că există o singură persoană, care concentrează în sine toți eroi și care reprezintă întreaga Rusie – împăratul Nicolae al II-lea, – și în numele acestuia să fie nominalizate bursele. Propunerea lui M.V. Lazo a fost acceptată de membrii Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia au decis să fie acordate 20 de burse nobiliare cu numele împăratului Nicolai al II-lea, suma constituind 300 ruble¹¹. Cele 20 de burse, a câte 300 ruble, cu numele împăratului Nicolai al II-lea, urma să fie acordată anual, copiilor nobililor din Basarabia. Banii, divizați în două cote, erau trimiși în două rate, pe adresa administrației instituției de învățământ superior, unde învăța bursierul, la 1 martie și la 1 septembrie. Aceasta urma să fie acordată bursierului în fiecare lună în timpul studiilor și pentru mai multe luni concomitent în perioada vacanțelor. S-a stabilit că bursa putea fi acordată doar nobililor de viță din Basarabia, care au finalizat cu succese deosebite cursurile gimnaziale. Bursierului i se permitea să rămână pentru al doilea an la același curs, dar cu păstrarea bursei – doar numai o singură dată pe parcursul studiilor. Studentul care, însă, a pierdut această bursă din anumite motive nu putea să beneficieze în nici un caz repetat. Bursa nu se achita nici în cazul în care era vorba de decesul bursierului sau de cel care a finalizat cursul studiat, sau a fost exmatriculat pe un motiv sau altul de la studii din instituția de învățământ¹². Totodată, în decizia Adunării Deputaților Nobilimii se stipula că dacă cineva din foștii bursieri va manifesta dorința de a reîntra suma cheltuită pentru educarea lui, atunci banii returnați urmau să fie folosiți pentru acordarea de noi burse¹³.

Cele 20 de burse au fost împărțite astfel: Universitatea din Sankt Petersburg – 2 burse, Universitatea din Novorosia – 5 burse, Universitatea Sf. Vladimir din Kiev – 3 burse, Institutul de Inginerie Civilă – 2 burse, Institutul Agrar din Moscova – 3 burse, Institutul de Agricultură și Silvicultură – 4 burse și Institutul de Transporturi și Comunicații – 1 bursă.

La 2 aprilie 1905, Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia a trimis către universitățile nominalizate demersuri prin care se solicitau ac-

ceptarea numărului de burse și locuri pentru bursieri de către conducătorii instituțiilor superioare numite. Drept urmare, au fost acordate: 5 burse – de Universitatea din Novorosia¹⁴, 2 burse – de Universitatea din Sankt Petersburg (cu specificarea – la Facultățile de Istorie și Filologie și Limbi Orientale vor fi acceptați toți elevii care au absolvit cursul gimnazial; la Facultatea de Juridică și Fizică și Matematică vor fi acceptați doar cei care au finalizat cursul gimnazial în Petersburg¹⁵), 4 burse au fost acordate de Institutul de agricultură și silvicultură¹⁶, 3 burse – de Universitatea Sf. Vladimir și 2 burse – de Institutul de Transporturi și Comunicație Alexandru I¹⁷. O problema a apărut în legătura cu bursele care urmau să fie acordate la Institutul Agricol din Moscova. Administrația acestuia instituit a adus la cunoștință ca ea acceptă cererea pentru acești bursieri, numai că suma de 300 ruble pentru întreținerea studenților este insuficientă. Aceasta din considerentul că studenții trebuie să achite 100 ruble pentru studii și 300 ruble pentru întreținere (fără îmbrăcăminte). În acest sens, administrația institutului a propus ca bursa pentru fiecare student să fie de 500 ruble sau minimum de 400 de ruble¹⁸. În cazul Institutului de Inginerie Civilă „Nicolai I” au fost acceptate ambele burse cu condiția înmatriculării candidaților în baza concursului general¹⁹.

Pentru obținerea acestor burse fiii nobililor urmau, mai întâi, să depună o cerere unde să argumenteze necesitatea de a fi aleși printre tinerii beneficiari de bursă. De exemplu, la 24 octombrie 1907, Mihail Nicolae Crijanovschi a depus o cerere Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia, în care menționa că este absolvent al gimnaziului din Riga și are dorința de a-și continua studiile, dar nu dispune de surse financiare suficiente. La cerere acesta a anexat certificatul eliberat de organele de poliție din Hotin, cu nr. 56/7457, prin care se confirma despre starea lui financiară, precum și certificat despre confirmarea nobleței, unde se stipula că neamul Crijanovschi este inclus în Cartea Genealogică a Neamurilor Nobile din Basarabia și arborele genealogic al familie sale²⁰. În urma analizei acestor documente Adunarea

¹¹ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 5.

¹² ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 28.

¹³ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 38.

¹⁴ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 12.

¹⁵ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 14.

¹⁶ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 15.

¹⁷ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 21.

¹⁸ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 18, 18 verso.

¹⁹ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 19.

²⁰ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 56.

Deputaților Nobilimii din Basarabia a acordat tânărului nobil o bursă din cele 20 existente²¹. În afară de documentele ce confirmau noblețea și insuficiența surselor financiare, în cazurile când petiționarii erau înmatriculați, trebuiau să anexeze certificatul care adevărea acest fapt, de la instituția superioară respectivă.

Printre beneficiari de burse în anul 1905 erau: la Universitatea din Sankt Petersburg – Alexei Feona și Constantin Scordeli; la Universitatea din Novorosia – Alexei Nour; la Institutul Tehnologic din Kiev – Nicolai Botezat. În anii 1907, 1908 au primit burse: Ion Jucovschi, Alexandru Oatu, Petru Jucovschi, Nicolai Bossie-Codreanu, Victor Bossie-Codreanu, Iulian Iancovschi, Gheorghe Coșciug, Anatolie Druganov, Boleslav Bugarevici, Mihail Ciaicovschi, Constantin Condac, Serghei Denbschi, Mihail Bulatov, Valentin Ostrovski etc.

Prezintă interes și faptul că Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia ținea la control reușitele studenților bursieri ai nobililor din Basarabia. Spre exemplu, la 29 octombrie 1908, Adunarea Deputaților Nobilimii a trimis o scrisoare către toate instituțiile superioare de învățământ, unde își făceau studiile studenții basarabeni, solicitând informație cu privire la reușita studenților, după cum urmează: directorului institutului din Sankt Petersburg – despre Victor Bossie-Codreanu, directorului Institutului Politehnic din Sankt Petersburg – despre Alexandru Krâlov, rectorului Universității din Sankt Petersburg – despre Iulian Iancovschi, Constantin Captarenco, Boleslav Bugaciov, Vladimir Condac; directorului Institutului Politehnic din Kiev – despre Nicolae Bossie-Codreanu, Anatol Druganov; rectorului Universității din Kiev – despre A. Oatu; rectorului Universității din Novorosia – despre P. Jucovschi, M. Bulatov, I. Jucovschi și G. Coșciug²².

În confirmările date, administrația Institutului Politehnic din Kiev „Alexandru II”, informa că studentul Bossie-Codreanu a obținut note bune la toate disciplinele studiate, pe când studentul Anatolie Druganov a susținut doar trei examene. Ambii studenți au comportament adecvat și în acțiuni ilegale nu au fost implicați²³.

Administrația Universității Imperiale din Novorosia a prezentat o informație detaliată cu privire la reușita și comportamentul studenților, de

exemplu: studentul Jucovschi Petru Mihail are următoarele note: 3 la fizică, 3 la botanica, 3 la zoologia cu anatomia comparată, 5 la mineralogie, 4 la chimia anorganică și 3 la chimia organică; a susținut colocviu la următoarele activități practice: chimia analitică – pentru sem. II, fizica – pentru semestrul I și II, botanica – pentru semestrul I și II, zoologia și anatomia comparată, anatomia, histologia și embriologia – pentru ambele semestre.

Mihail Bulatov a obținut, în toamna anului 1906, următoarele calificative: la istoria dreptului roman, dreptul enciclopedic, economia politică și statistica – bine; în primăvara anului 1907 – istoria dreptului rus, drept financiar și istoria filosofiei dreptului – bine; și primăvara 1908 la dreptul religios și dreptul polițienesc – bine. O astfel de informație a fost prezentată și pentru studenții: Gheorghe Coșciug, Valentin Ostrovski²⁴.

Aceeași informație este prezentată și din partea administrației Institutului Politehnic din Sankt Petersburg privind reușita studentului Alexandru Krâlov, care a susținut toate examenele și a avut un comportament adecvat²⁵.

În urma analizei acestor rezultate putem să constatăm ca marea majoritatea a studenților bursieri s-au încadrat activ în procesul instructiv-educativ.

Pornind de la tendința de a dezvolta și educa tinerii nobili din Basarabia, Adunarea Deputaților Nobilimii a mai acordat încă 5 burse. La ședința Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia din 17 ianuarie 1905, prezidată de către mareșalul regional al nobilimi B.M. Ianușevici, V.I. Bogdan a venit cu propunerea să fie acordate câteva burse nobiliare în numele lui M.N. Krupenschi. Propunerea dată a fost acceptată în unanimitate, fiind luată decizia de a acorda 5 burse în numele fostului mareșal al nobilimii din Basarabia – M.N. Krupenschi, a câte 300 ruble fiecare, cu condiția ca aceasta să fie acordată doar nobililor basarabeni²⁶. Pentru a beneficia de această bursă a fost depusă o cerere, la 10 februarie 1905, de către Nicolai Teodor Oderjehovschi, care scria că situația lui financiară este grea și că este orfan de la vârsta de doi ani. Pentru moment își face studiile în anul întâi la Universitatea din Novorosia²⁷. Drept argu-

²¹ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 57.

²² ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 162, 162 verso.

²³ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 159.

²⁴ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 160, 160 verso.

²⁵ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 118, f. 174.

²⁶ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 1, 1 verso.

²⁷ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 2, 2 verso.

ment prezintă adeverința nr. 376 din 10 februarie 1905 de la Universitatea din Novorosia, care confirmă că acesta este înmatriculat la studii în această instituție la Facultatea de juridică²⁸. Cercetând documentele prezentate de N.T. Oderjehovschi, Adunarea Deputaților Nobilimi din Basarabia a decis, la 15 februarie 1905, să-i acorde o bursă în valoare de 300 ruble²⁹. O altă cerere a fost depusă la 14 februarie 1905 de Nicolae Codreanu, directorul Liceului Real din Chișinău, în care cere o bursă pentru fiul său, Constantin, care este student la Institutul de Transporturi și Comunicații³⁰. În baza acestei cereri mareșalul regional al nobilimii prezintă câteva argumente în favoarea acordării lui Constantin Codreanu a unei burse, printre aceste fiind enumerate următoarele: tatăl acestuia 30 de ani a activat în calitate de director al gimnaziului, este de proveniență nobiliară ereditară. Obținând această bursă, Constantin Codreanu avea posibilitatea să-și finiseze studiile și astfel să fie educat un tânăr devotat politicii imperiale și util patriei³¹. Cererea respectivă a fost acceptată și Constantin Codreanu a primit bursă în valoare de 300 ruble³².

La fel o cerere a fost depusă de către Marian Peasețki (student la Universitatea Sf. Vladimir, Facultatea Matematică și Fizică), însă aceasta a primit refuz din considerentul că tatăl său, medic în județul Hotin, nu era nobil³³. Ulterior, acesta a prezentat documentul eliberat, la 4 august 1848, de către Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia prin care demonstra, că reprezentanții familiei Peasețki, anume: Alexandru cu fiii Teodor, Ion, Dominic, Erasm și Carl, Serafim și Mihail cu fiul Mihail, Franț cu fiul Albert au fost recunoscuți ca nobili ereditari ai Basarabiei și incluși în partea a VI a Cărții Genealogice a neamurilor nobile din Basarabia³⁴. Drept urmare, în martie 1906, lui M.K. Peasețki i s-a acordat bursa solicitată³⁵. Alte burse au mai fost acordate lui Alexandru Krâlov (student la Universitatea din Novorosia) și lui Vladimir Teodor Juriari (student la Institutul Politehnic din Kiev³⁶).

Așadar, prin acordarea acestor burse administrația imperială tindea să încadreze tinerii de nobili

basarabeni în sistemul universitar rus. Faptul că elita nobiliară deținea studii universitare este demonstrat și de datele oferite de Recensământul populației din 1897 (Tabelul 1).

Analizând Tabelul 1, care include datele din 1897 ale Recensământului populației din Basarabia, cu referire la studiile deținute de populație, putem constata că dintre categoriile sociale, nobilii sunt cei care își continuă studiile în universități – circa 7,52% (7,27% – bărbați și 0,25% femei), după care urmează reprezentanții clerului – 0,53%. La fel doar nobilimea era unica categorie socială ale cărei reprezentanți își făceau studii militare superioare (0,11%). Aceasta se explică prin politica promovată de țarism și prin faptul că pentru continuarea studiilor era nevoie de bani, de care nu dispuneau alte categorii sociale. Încorporarea în 1812 a Basarabiei în Imperiul Rus a condiționat schimbări majore în dezvoltarea culturii naționale moldovenești, acestea fiind operate treptat. De altfel, învățământul, care reprezintă un factor de progres și o componentă dintre cele mai importante în patrimoniul spiritual al unui popor și al unei țări se include în dezvoltarea societății și evoluează în strânsă legătură cu schimbările ce au loc în societate. Progresul istoric este direct condiționat de posibilitatea de însușire a cunoștințelor utile și de transmitere a acestora de la o generație la alta.

Analiza izvoarelor de arhivă inedite și a literaturii monografice publicate ne permite să concluzionăm că unul din mijloacele de rusificare și de-naționalizare utilizate de administrația țaristă în Basarabia a fost instruirea populației în conformitate cu legislația educativă imperială. În promovarea acestei politici un rol deosebit țarismul acorda nobilimii, care, pentru a-și păstra privilegiile și proprietățile funciare, acceptau mai ușor politica țaristă. Era evidentă și tendința nobililor de a-și trimite copiii la studii, unde erau educați în spiritul imperial și pe care administrația imperială îi vedea promotori fideli ai politicilor acestuia. Aceste politici au fost implementate atât prin deschiderea diferitor tipuri de școli în Basarabia, cât și prin acordarea bursei din partea Adunării Nobilimii Deputaților la instituțiile superioare.

Astfel, studierea în instituțiile de învățământ țariste, iar ulterior – deținerea diferitor funcții în sistemul administrativ imperial a contribuit la schimbarea comportamentului, moravurilor, ideilor etc., dar și a mentalității nobilimii din Basarabia.

²⁸ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 3.

²⁹ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 4.

³⁰ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 6, 6 verso.

³¹ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 10, 10 verso.

³² ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 12, 12 verso.

³³ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 23.

³⁴ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 25.

³⁵ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 39.

³⁶ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 137, f. 15, 15 verso.

Tabelul 1

Încadrarea diferitor categorii sociale din Basarabia în sistemul de învățământ, conform Recensământului din 1897*

Categorია socială	Numărul total al populației	Știutorii de carte din numărul total de populație (%)		Deținători de studii din numărul total de populație (%)		Inclusiv											
		M	F	M	F	Studii universitare (%)		Studii superioare speciale (%)		Studii medii speciale (%)		Studii medii (%)		Studii superioare militare (%)		Studii medii militare (%)	
						M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F
Nobili	21863	71,6	65,3	37,01	24,36	7,27	0,25	0,98	0,04	2,16	0,47	20,77	23,60	0,11	-	5,72	-
Clerul	10915	78,4	49,8	42,46	23,97	0,53	-	-	-	0,37	0,06	41,54	23,91	-	-	0,02	-
Orășenii (cetățeni de onoare, mici burghezi negustori)	458968	37,7	17,2	1,21	0,98	0,08	0,01	0,01	-	0,01	0,03	1,10	0,94	-	-	0,01	-
Țărani	1396362	15,4	4,5	0,11	0,04	-	-	-	-	0,02	-	0,09	0,04	-	-	-	-
Alogeni	23157	32,6	22,2	2,18	1,82	0,15	0,03	0,04	-	0,08	0,07	1,91	1,72	-	-	-	-
Alte categorii	24147	40,5	18,4	6,21	4,23	0,52	0,12	-	0,04	2,16	0,28	3,53	3,79	-	-	-	-
Total	1935412																

* Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г., III том. Бессарабская губерния. Издание центрального статистического комитета министерства внутренних дел. Под ред. Н.А. Тройницкого (Санкт Петербург 1901), XX.

Bibliografie

- Bezviconi 1947:** Gh.G. Bezviconi, Călători ruși în Moldova și Muntenia (București 1947).
- Boldur 1992:** A. Boldur, Istoria Basarabiei (București 1992).
- Cazacu 1992:** P. Cazacu, Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918 (Chișinău 1992).
- Ciobanu 1992:** Șt. Ciobanu, Basarabia, Populație, Istorie, Cultură (Chișinău 1992).
- Ciobanu 1992:** Șt. Ciobanu, Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă (Chișinău 1992).
- Bugnion 1846:** M. Bugnion, La Bessarabie ancienne et moderne (Paris 1846).
- Chicaros 2008:** T. Chicaros, Evoluția învățământului liceal din Basarabia sub dominația țaristă. Tyragetia s.n. II/2, 2008, 273-284.
- Chicaros 2009:** T. Chicaros, Unele considerații privind evoluția învățământului laic și bisericesc din Basarabia în sec. XIX-lea - începutul sec. al XX-lea. Tyragetia s.n. III/2, 2009, 195-202.
- Chicaros 2010:** T. Chicaros, Activitatea Școlii reale din Chișinău în perioada anilor 1873-1918. Tyragetia s.n. IV/2, 2010, p. 203-212.
- Moraru 1995:** A. Moraru, Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria 1812-1993 (Chișinău 1995).
- Pelivan 1992:** I. Pelivan, Nicolae Ștefan Casso. In: Fapte trecute și basarabeni uitați (Chișinău 1992).
- Poștarencu 2012:** D. Poștarencu, Destinul românilor basarabeni sub dominație țaristă (Chișinău 2012).
- Tomuleț 2014a:** V. Tomuleț, Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni), ediția II-a (Chișinău 2014).
- Tomuleț 2014b:** V. Tomuleț, Instituirea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia în anii 20-40 ai secolului al XIX-lea. Tyragetia s.n. VIII/2, 2014, 121-137.
- Samoilenco 2012:** V. Samoilenco, Rolul nobilimii în viața publică din Basarabia în secolul al XIX-lea. In: Tratatul de pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (Chișinău 2012), 259-262.
- Berg 1918:** Л.С. Берг, Бессарабия, страна-люди-хозяйство (Петроград 1918).
- Записки 1867:** Записки Бессарабского областного Статистического Комитета. Том II, изданный под редакцией Д. Члена Комитета А.Н. Егунова (Кишинев 1867).

Aspects of teaching children of the Bessarabian nobility within the educational system of the Russian Empire

Abstract

The given article, based on unpublished archival documents and monographic studies, discusses aspects of implementation of the Russian educational system in Bessarabia. The imperial policy promoted in the newly annexed territory tended to centralize and standardize the administrative system. The main objective of this policy in the field of culture was forced Russification of the autochthonous population, which involved the removal and destruction of national traditions to enhance the process of assimilation of the natives. One of the means to achieve this aim was the policy of education.

Before annexation of Bessarabia to the Russian Empire, most noble children were taught at home, usually by teachers of foreign origin, and then continued their studies in Western Europe. The situation changed immediately after the signing of the Treaty of Bucharest. For example, a letter dated 17 October 1828, addressed to the District Marshal of Nobility, contained the demand to stop the activities of private teachers and all boarding schools in Bessarabia due to their illegality. Nobles were warned that they should not hire private teachers who did not have a special certificate issued by the tsarist administration, as otherwise they will be punished according to law. Other sources provide information that the Bessarabian Assembly of Nobility was obliged to allocate funds for scholarships “to educate young people in the spirit of devotion to the Tsar and the homeland.” As a result, the Bessarabian Assembly granted 20 scholarships in the name of Emperor Nikolay II and 5 scholarships in the name of the District Marshal of Nobility M.N. Krupensky – 300 rubles each fellow to continue their education in higher educational institutions of Russia.

Аспекты обучения детей бессарабских дворян в рамках образовательной системы Российской Империи

Резюме

В данной статье на основании изучения архивных документов и монографических изданий рассматриваются аспекты внедрения образовательной системы Российской Империи в Бессарабии.

Путем проведения имперской политики на новой аннексированной территории власти царской России стремились к централизации и единству административной системы. Основная цель этой политики в области культуры состояла в принудительной русификации местных жителей, которая подразумевала устранение и уничтожение национальных особенностей, интенсификацию процесса ассимиляции коренного населения. Одним из средств реализации этой политики являлась система образования.

До присоединения Бессарабии к Российской Империи большинство дворянских детей обучалось на дому, обычно учителями иностранного происхождения, после чего продолжали учебу в странах Западной Европы. Ситуация изменилась сразу после подписания Бухарестского мирного договора. К примеру, в письме от 17 октября 1828 года, адресованном окружному маршалу дворянства, содержалось требование прекратить деятельность частных учителей и всех пансионов в Бессарабии в связи с их незаконностью. Дворян предупреждали, что они не должны нанимать частных учителей, не имевших особой справки, выданной царской администрацией, так как в противном случае они будут наказаны согласно закону. В других источниках имеются сведения о том, что Бессарабское дворянское депутатское собрание было обязано выделить из своих фондов средства на стипендии «с целью воспитания молодёжи в духе преданности царю и родине». В результате Бессарабское дворянское депутатское собрание предоставило 20 стипендий имени императора Николая II и 5 стипендий имени окружного маршала дворянства М.Н. Крупенского – по 300 рублей каждому стипендиату для продолжения обучения в высших учебных заведениях России.

На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что система образования в Бессарабии рассматривалась имперской администрацией в качестве механизма русификации, от которого пострадала, в первую очередь, дворянская элита этого края.

27.03.2015

Cristina Gherasim, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: cristinagherasim@mail.ru